

Robert Matijašić, *U sjeni, okružen svjetlom, dr. Ivan Matijašić – život i djelo (1916. – 2001.)*, Pazin: Katedra Čakavskog sabora Pazin, 2016., 311 str.

U izdanju je Katedre Čakavskoga sabora Pazin 2016. godine objavljena knjiga o biografiji uglednoga i priznatog istarskog liječnika i kirurga dr. Ivana Matijašića. Knjiga je kronološki podijeljena u dvije cjeline: »Prvi dio« (str. 11 – 43) te »Drugi dio« (171 – 299), a kao suplement sadrži i poglavlje »Prilozi – dokumenti i pisma« (301 – 311). Recenzenti su knjige prof. emeritus Miroslav Bertoša i prim. mr. sc. Igor Povrzanović, dok uredništvo koje se ne bi mogle popuniti na osnovu sačuvane pisane građe.

Knjiga je pisana na temelju arhive Ivana Matijašića, odnosno njegove korespondencije i osobnih dokumenata, a popraćena je podacima iz matičnih knjiga rođenih te stručnom literaturom. Izdanje je obogaćeno fotografijama koje prikazuju mjesta u kojima je živio, kao i onima na kojima pozira zajedno s članovima obitelji i prijateljima. Činjenica da je autor ove knjige sin Ivana Matijašića, svakako predstavlja pozitivan element jer su, posebice za razdoblje nakon 1960. godine, važne njegove reminiscencije koje upotpunjuju praznine koje se ne bi mogle popuniti na osnovu sačuvane pisane građe.

Prvu je cjelinu Robert Matijašić otvorio širokim uvidom u rodoslovlje svoje obitelji, s ciljem pružanja konteksta vremena i prostora, kao i životnih uvjeta seoskih sredina Boruta i Zarečja, u kojima su ponikli roditelji Ivana Matijašića – otac Ivan Matijašić (rođ. 1868.) i majka Karolina Gržetić (rođ. 1878.). Rod Matijašića vjerojatno je, prema autorovu istraživanju, došao u Istru s valom izbjeglica pred Osmanlijama poslije bitke na Krbavskom polju 1493. godine, i to s područja zapadnih Dinarida. Prva je njihova jezgra u Istri bila, vjerojatno, u Boljunu gdje se spominju u jednoj ispravi 1531. godine te kasnije kontinuirano u sačuvanim matičnim knjigama krštenih, vjenčanih i krizmanih. Majčino je prezime Gržetić imalo slične povijesno-demografsko-statističke značajke kao borutski dio obitelji, a u Zarečje su pred Osmanlijama iz Like i zapadne Bosne došli u XVI. stoljeću. Kako su se roditelji I. Matijašića upoznali, nije nam poznato – Matijašićev je otac (Ivan) u Pazin došao između 1885. i 1890. gdje je izgledno bio u službi obitelji pazinskih trgovaca i posjednika, a 1898. javio se u vojnu službu u kojoj je ostao do povratka u Pazin 1900. godine. Majka Karolina je, pak, u Pazin stigla 1899. te je radila kao kućna pomoćnica. Godine 1910. otac je kupio zemljište u današnjoj Bertošinoj ulici u Pazinu i sagradio kamenu katnicu, koja je nakon vjenčanja Ivana i Karoline 15. veljače 1911. postala dom obitelji. Prvi je sin, Mario, rođen 1912., preminuo nakon nekoliko dana, a sin Josip Karlo rođen je sljedeće godine.

Ivan Antun Matijašić rođen je 8. veljače 1916., u vrijeme kada mu je otac (Ivan) već bio na frontu. Otac je, naime, bio unovačen početkom lipnja 1915. te je pitanje je li po odlasku znao za supruginu trudnoću, odnosno rođenje sina. U noći s 27. na 28. lipnja 1916. poginuo je na Monte Cenonu, blizu zaseoka Pontarso u Italiji, u okršaju s talijanskom ophodnjom koja se iznenada pojavila. Sin Ivan Antun kasnije će zapisati kako je »osjećaj da nema oca jako utjecao na čitav njegov život« te kako je u siromaštvu »osjećao da je život bez tog štapa u kući vrlo težak«. Majka Karolina, iako udovica s dvoje malodobne djece, nepismena poput pokojnoga supruga, ostala je nepokolebljiva u namjeri da podigne i obrazuje sinove,

zamijenivši nužnom strogoćom očinsku figuru. Uz, za život nedostatnu, državnu potporu, bila je prisiljena ponovno početi raditi kao kućna pomoćnica. U godinama nakon rata oba su brata završila petogodišnju osnovnu školu te potom talijansku četverorazrednu gimnaziju. Iako je dobna razlika među braćom bila tri godine, igrom slučaja i različitih karaktera, ujesen 1931. godine našli su se zajedno u istom prvom razredu liceja. Ivan je slovio kao uzoran i marljiv učenik, što dokazuje i činjenica da je bio među izabranima koji su posjetili Izložbu fašističke revolucije u Rimu u proljeće 1933. godine. Posebno je bio uspješan u talijanskom i latinskom jeziku te povijesti. Maturirao je u ljetnom roku 1935. godine, a dotad je već donio odluku da želi studirati medicinu.

Ivan je odabrao studij medicine u Perugii jer je dobio mjesto odgojitelja u »Convitto Nazionale di Assisi«, nedaleko Perugie, zahvaljujući upravitelju Eziju Oreficeu, koji je početkom 1930-ih bio ravnateljem pazinske gimnazije. U konviktu je kao odgojitelj proveo pet godina, usporedo spremajući ispite na zahtjevnom studiju. Ponekad je, u čežnji za domom, imao sumnje u svoje mogućnosti da nastavi studij, ali majka ga je poticala da izdrži pišući mu: »Moraš uprijeti sve snage da završiš. Prodat ćemo i kuću, ako treba, samo da završiš.« Majčina briga i žrtva za svoje sinove bila mu je vodilja u životu. Diplomski je ispit položio 31. svibnja 1941. najvišom ocjenom. Uslijedio je povratak u Pazin, prvi put nakon šest godina, pa stažiranje u Anconi i polaganje stručnoga ispita u Bariju, da bi potom kratko radio u pulskoj Pokrajinskoj bolnici (ožujak – svibanj 1942.). Rad u pulskoj bolnici bio je prvi u nizu bolničkih institucija u kojima će za duge i bogate karijere biti zaposlen. Ratno će doba u tom kontekstu biti najdinamičnije i najdramatičnije razdoblje njegova života, kako na profesionalnom, tako i na osobnom planu. Naime, već u svibnju 1942. dobio je premještaj na otok Susak gdje se brinuo i za mještane Unija i Nerezina. Iz Suska je, pak, na vlastitu inicijativu uspio dobiti zaposlenje u Bolnici Sv. Duha u Rijeci, gdje je, u jeku Drugoga svjetskog rata, došao u doticaj s pokretom otpora. Ni u Rijeci se nije dugo zadržao, već je u ožujku 1943., po smrti pazinskoga liječnika Antuna Gržinića, počeo raditi u pazinskoj bolnici. No, vojna ga obaveza nije zaobišla pa već u travnju odlazi u školu za časnike sanitetske struke u Firenzu, a u srpnju se vraća u rodni Pazin.

Po kapitulaciji Kraljevine Italije Ivan se nalazi u Pazinu, gdje od 10. do 30. rujna 1943. gotovo neprestano provodi vrijeme u bolnici nastojeći organizirati medicinsku pomoć bolesnicima i ranjenicima, ozlijeđenima u sukobu s nadirućim njemačkim vojnim snagama. Partizanska je bolnica u Pazinu, netom prije ulaska Nijemaca u grad, evakuirana 3. i 4. listopada i premještena u Gologoricu. Ivan je iza sebe morao ostaviti majku, koja se sklonila u podstanare jer im je u njemačkoj odmazdi spaljena kuća. Nakon dva tjedna Ivan se vratio u Pazin, ali izvjesno je bilo njegovo uhićenje zbog sudjelovanja i pomaganja pokretu otpora. U pulskom je zatvoru proveo više mjeseci, nadajući se ispitivanju na kojem bi se mogao braniti. Međutim, do ispitivanja nikada nije došlo, već je zajedno s ostalim zatočenicima u siječnju upućen na prisilni rad u Njemačku. Dolazak u logor Dachau zbio se 16. siječnja 1944., nakon dva dana putovanja po velikoj hladnoći, bez hrane i s malo vode u stočnom vagonu. Novopridošli logoraši goli su po dolasku izvedeni na trg između baraka i glavne zgrade, potom su vođeni na dezinfekciju karbolnom kiselinom, koja je ostavljala bolne opekline po tijelu. Svaki je logoraš dobio prugast komplet jakne, hlača i kape, s

drvenim cokulama i rubljem te je postao broj, anonimni dio mase. U početku je Ivan »radio« kao bravar, skrivajući svoju pravu profesiju, ali se u svibnju 1944. nakon epidemije pjegavca prijavio za mjesto liječnika. Logorskim je liječnikom bio sve do kraja rata, pa i nakon oslobođenja kada je vodio logorsku bolnicu u mjestu Saulgau. Najteži prizori koji su ga duboko potresli zbili su se 5. travnja 1945. kada su u saulgaušku logorsku bolnicu premješteni logoraši iz obližnjega Überlingena: izgladnjeli, oboljeli od tuberkuloze, tifusa, hodajući kosturi, mnogi tjednima bez ikakve skrbi. Po oslobođenju logora krajem travnja, a po nalogu francuskih vojnih vlasti, dr. Matijašić ravnao je tamošnjom bolnicom do 30. kolovoza 1945. kada je uslijedio povratak majci u Pazin. Odmah po povratku stavio se u službu kao liječnik u Zdravstvenom odjelu Kotarskoga NOO-a, a zatim i u netom osnovanoj pazinskoj Civilnoj bolnici. Mnogi su Pazinci poratnih godina otišli živjeti u Italiju, ali Matijašićeva je liječnička etika nagnala čitavu obitelj, majku i brata, da ostanu zajedno u Istri. Važno je istaknuti i da je protagonist ove knjige bio izravan svjedok – član povjerenstva za obdukciju – koja je utvrdila način na koji je svećenik Miroslav Bulešić ubijen u Lanišću 24. kolovoza 1947.

Pripojenjem Pule Hrvatskoj, u rujnu 1947., otvorila se mogućnost da Matijašić dođe raditi u pulsku bolnicu. Na svoju inicijativu dobio je premještaj 28. veljače 1948. te je započeo s radom na kirurškom odjelu, grani medicine koju je namjeravao specijalizirati. Usporedo, vikendom je vlakom putovao u Pazin gdje je imao ambulantu Antituberkuloznoga dispanzera, a gdje su mu dolazili i drugi pacijenti, pa se zapravo radilo o privatnoj praksi. Prvih je godina stanovao na drugom katu zgrade Internoga odjela u Zagrebačkoj ulici u Puli koji je bio uređen za namještenike bolnice, a što je pogodovalo stvaranju duha zajedništva među zaposlenicima. U to se vrijeme rodila i ljubav između Ivana Matijašića i Edvige Pikec, koja se 1948. u bolnici zaposlila kao bolničarka. Godine 1955. odlazi na tri mjeseca u Zagreb radi obveze stažiranja za potrebe specijalizacije te se dvoje u tom vremenu intenzivno dopisuju. Specijalistički ispit iz opće kirurgije položio je ocjenom odličan 6. siječnja 1956., čime je zaokružio svoje profesionalne ambicije te se potom mogao posvetiti privatnom životu. Vjenčanje s Edvige uslijedilo je 10. travnja 1956. te im je krajem godine dodijeljen trosobni stan na tadašnjoj adresi Trg oslobođenja br. 10. (kod Arene), a ondje su im rođena i dva sina – Robert 1957. i Dragan 1960. godine. Narednih se godina Matijašić stalno usavršavao i pratio domaću i stranu medicinsku literaturu.

Druga cjelina knjige počinje 1961. godinom, kada umire Matijašićeva majka Karolina, a kada počinju i prva sjećanja autora ove knjige (sina Roberta). Iste godine umire i prim. dr. Mario Duić te ga na mjestu šefa Kirurškoga odjela nasljeđuje upravo Matijašić. U radu i ustroju Odjela učinio je velike pomake: podijelio je odjel na odsjeke (Traumatologiju, Urologiju, Abdominalnu kirurgiju te Intenzivni odsjek), usmjeravao suradnike prema subspecijalizacijama, dao je dograditi »šok-sobu«. Sam je obavljao izrazito komplicirane operacije, poput Krukenbergova zahvata kojim je 1956. te zatim 1962. operirao šake dvojici dječaka. Posebno valja istaknuti inovaciju u abdominalnoj kirurgiji koju je dugo i uspješno razrađivao, a koja se odnosila na tehniku jednoslojnoga šava na probavnom traktu. O tome je držao predavanja na nizu konferencija i kongresa diljem Europe, pa i u SAD-u, što mu

je početkom 1970-ih donijelo i članstvo u Međunarodnom kolegiju digestivne kirurgije te članstvo u Međunarodnoj kirurškoj organizaciji (*International College of Surgeons*).

S druge strane, Matijašić je tražio nove izazove, ali i bolje plaćen posao. Jugoslavija je tada sustavno razvijala dobre odnose s nesvrstanim zemljama pa je otvarala i suradnju na znanstveno-tehničkom planu u zemljama Afrike i Azije. Tako je 1967., zajedno s obitelji, odlučio otići na rad u Shahat, malo mjesto u istočnom dijelu Libije. Radilo se o bolnici za plućne bolesti s kirurškom jedinicom sa 150 kreveta koju je opsluživalo medicinsko osoblje iz Jugoslavije. Nakon uspostavljanja nove vlasti pod pukovnikom Muammarom Ghaddafijem u rujnu 1969. društveno-politička situacija u Libiji potpuno se promijenila pa se i Matijašić naposljetku odlučio vratiti u Pulu u travnju 1970. godine, gdje postaje šefom kirurškoga odjela po drugi put. Koliko su njegov rad i predanost, stručnost i odgovornost bili cijenjeni, svjedoči i Zlatna medalja koju mu je 1971. dodijelila Skupština Općine Pula. No, u svojoj skromnosti i prezauzetosti poslom na njezinu dodjelu nije otišao. Dokaz o tome u kojoj je mjeri cijenio svoje kolege i sve ljude dobre volje, svjedoči srdačan susret s časnom sestrom Honorijom u Saulgau u proljeće 1971. godine. Ta mu je gospođa, kako je sam naveo, bila jedina svijetla točka u strogom i krvničkom nacističkom režimu.

Upravo početkom 1970-ih Matijašić počinje razmišljati o odlasku u Njemačku te sljedeće godine piše pisma bolnicama koje su oglašavale slobodna mjesta. Kako autor knjige navodi: »Očev temeljni cilj bio je pružiti nam što bolje obrazovanje, osigurati nam uvjete za bezbrižno školovanje«, odnosno ono što u svojem djetinjstvu nije imao niti je mogao imati. Stoga u studenom 1973. odlazi u njemački gradić Messkirch, u pokrajini Baden-Württemberg, u tamošnju bolnicu. Zanimljiva je jedna benigna neugodnost, bolje reći anegdota, koju je doživio radeći tamo, a u svezi s njegovom njemačkom epizodom u ratu. O tome je svojim u pismu napisao: »Idem ja u vizitu. U jednoj sobici leži stariji gospodin. Shvatio je da nisam Nijemac pa me pita – Odakle ste, gospodine doktore? – Ja? Iz Jugoslavije. – Iz Jugoslavije? Zna li Vi da sam ja odsjedio kod vašeg Tita tri godine u zarobljeništvu i da mi nije bilo ni najmanje ugodno? – Ja promislim jedan trenutak, i odgovorim: – A znate li vi, dragi gospodine, da sam ja odsjedio isto tako tri godine kod vašeg Hitlera, pod mnogo težim uvjetima nego Vi, a bolje da Vam ne kažem gdje (...) Dali smo si ruku i ustanovili da smo odsjedili jedan i drugi ni krivi ni dužni.« Iz Messkircha se Matijašić u veljači 1974. uputio na rad u Überlingen, grad na obali Bodenskoga jezera. Bila je to njegova posljednja »postaja« u Njemačkoj u kojoj je, na mjestu bolničkoga anesteziologa, ostao do kraja 1978. godine.

Vrativši se u Pulu, Matijašić nije otišao u više nego zasluženu mirovinu, već je 1979. otvorio privatnu praksu u svojoj rodnoj kući u Pazinu, koju je dao nanovo izgraditi s obzirom da je u ratu bila spaljena do temelja. Svakoga je dana ustajao u svom pulskom stanu u 4:30, da bi u 6 stigao na vlak ili autobus, u 7 bio u Pazinu, a kući se vraćao oko 18 sati. U pazinsku ordinaciju dolazili su mu pacijenti iz grada i okolice, a ponekad i iz udaljenijih mjesta, s različitim problemima, što svjedoči kakvo je poštovanje uživao (i) u svom rodnom zavičaju. U ordinaciju je nastavio dolaziti i nakon 1984., kada Republički komitet za zdravstvenu i socijalnu zaštitu izdaje rješenje o prestanku njegove djelatnosti u privatnoj

ordinaciji opće prakse. Tek je 1990-ih smanjio svoje odlaske u Pazin, provodeći više vremena s obitelji, unucima te posebice s bratom Josipom, koji umire potkraj 1991. godine. Pratio je domaći i svjetski tisak, kao i društvena zbivanja s velikom pozornošću. Napokon se mogao posvetiti i potrazi za grobom svojega oca, kojega nikad nije upoznao. Uz pomoć sina Roberta 1996., nakon punih 80 godina, dobio je informaciju gdje se nalazi očev grob – iza gradskoga groblja u Cittadelli, u zaleđu Venecije i Padove. Malo prije 83. rođendana razbolio se te je sljedeće dvije godine imao ozbiljnih zdravstvenih problema. Preminuo je 29. siječnja 2001. u pulskoj bolnici. Njegovi kolege, medicinske sestre, učenici, prema riječima dr. Davora Pikota, tadašnjega šefa pulske kirurgije, s ponosom su se sjećali »doba Matijašića«.

Knjiga Roberta Matijašića *U sjeni, okružen svjetlom, dr. Ivan Matijašić – život i djelo (1916. – 2001.)* može se čitati kao zanimljiva biografija jednoga izrazito uspješnoga i predanoga istarskog kirurga koji je čitav život posvetio medicini i znanosti. Međutim, s obzirom na bogat, ali i dramatičan život dr. Matijašića, rođenoga u vihoru Prvoga svjetskoga rata, koji je mladost i adolescenciju proveo pod fašizmom, Drugi svjetski rat u njemačkom logoru te potom u ratnoj bolnici, a nakon rata radio je kao kirurg u Istri, Libiji i Njemačkoj, da bi posljednjih godina života bio svjedokom Domovinskoga rata, knjiga čitatelju pruža gotovo opipljiv opis tektonskih promjena – političkih, socijalnih, ekonomskih i demografskih – koje je Istra doživjela tijekom XX. stoljeća. Dr. Matijašić u njima je imao vrlo aktivnu i pozitivnu ulogu.

Milan Radošević